

Straffepopulisme

Anmeldelse af Torkil Lauesen

Hans Jørgen Engbo og Peter Scharff Smith:
Fængsler og menneskerettigheder
314 sider. Kr. 465,-.
Jurist og Økonomforbundets Forlag 2012.

De to forfattere er historikeren Peter Scharff Smith og juristen Hans Jørgen Engbo. Scharff Smith har specialiseret sig i fængsels historie og er desuden ansat på Institut for Menneskerettigheder. Engbo har i mange år været fængselsinspektør for det åbne fængsel i Jyderup, men er nu fængselsinspektør ved anstalten i Herstedvester. Han har gennem årene skrevet mange kritiske artikler om kriminalforsorgen.

Bogen spænder vidt. Historiske nedslag i former for fængselsstraf fra 1870 til i dag, ideologi og politiske tendenser, internationale forhold og meget specifikke danske problemstillinger, gennemgang af konventioner, regler og konkrete juridiske sager og domme.

De to forfattere har hver især skrevet kapitler i bogen. Historikeren og juristen skriver meget forskelligt – dette forhold, sammen med de meget vidt spændende emner, gør at bogen mere har karakter af en antologi om emnet end en sammenhængende fremstilling.

GÅR DET FREMAD?

Nogen ville måske tro, at menneskerettigheder i fængsler stadig udvikler sig til det bedre. På papiret kan det også se sådan ud. Bogen beskriver udviklingen i reglerne og konventioner og juridiske domme angående fangers rettigheder. Men en ting er regler, noget andet er praksis og normer.

Når jeg tænker på menneskerettigheder og fængsler i disse år, så er det første, der falder mig ind den accept, som breder sig hvad angår tortur. Jeg er vokset op i tiden efter Anden Verdenskrig, hvor der i vores del af verden var konsensus om, at Gestapo-afhøringsmetoder er uacceptable. Sådan er det ikke mere. Der er i

dag en accept af tortur i dele af det politiske landskab og i dele af befolkningen. Der er fanger, der hverken er beskyttet af love om krigsfanger eller de retsgarantier der ydes kriminelle. Vores NATO-allierede USA har en fangelejr i Guantanamo, og har drevet fængsler i Irak – Abu Ghraib og Afghanistan hvor der er sket grumme ting. Danske soldater udleverede fanger til tortur i Irak og i Afghanistan.¹⁾ PET samarbejder med efterretningsvæsner, som bruger tortur.²⁾

At der ikke bare er tale om brodne kar og beklagelige forhold i Den Tredje Verden, vidner CIA's fangetransportprogram om. Siden 2001 har CIA gennemført et omfattende program, hvor fanger er blevet tilbageholdt uden lov og dom og flyttet til hemmelige fængsler og tortureret i tredje verdens lande og Østeuropa. Programmet er netop gennemført, fordi man ikke har kunnet gennemføre fængslingen og tortur hjemme af hensyn til lovgivningen, og fordi det politiske niveau skulle kunne have "rene hænder". Dansk luftrum og lufthavne har været benyttet i forbindelse med disse transporter.

Det er således heller ikke manglende ressourcer, der har ført til den umenneskelige behandling. Tvært imod har det været særdeles kostbart at flyve de ca. 3000 fanger fra Mellempøsten og Afghanistan rundt i verden i særfly, for at placere dem i små fængsler med særligt sikkerhedspersonale.

De sikkerhedspolitiske stramninger og udhulingen af retsstaten i kølvandet på den såkaldte "krig mod terror" og det forhold, at disse fanger er "fjenden", har medført, at der ikke har været en klar og konsekvent kritik fra det politiske establishment, det er blot noget lidt pinligt, der skal ties ihjel.

Bogen nævner disse forhold og andre internationale forhold i forbifarten, men ellers ligger hovedvægten i bogen naturligt på danske fængselsforhold.

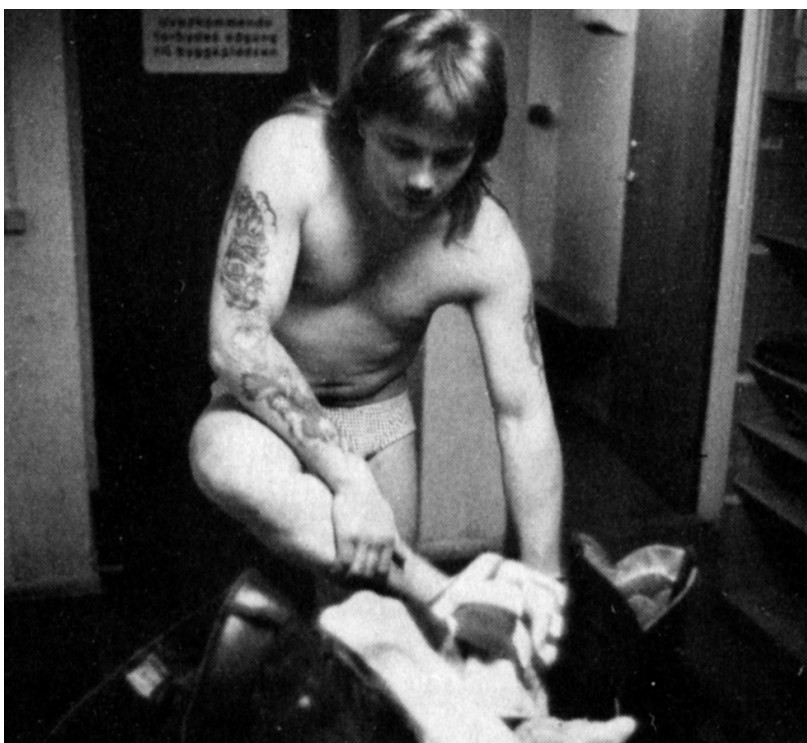
Hovedkonklusionen er, at vi er langt fremme i forhold til omverdenen. Men der er forhold, som er problematiske.

STRAFFEPOPULISME

Danmark er en del af en international tendens til mere hævnorienteret straffepolitik. "Tough on Crime" som forfatterne på dansk kalder straffepopulisme. Siden midten af 1990erne har vi fået hårdere strafammer, rockerlov, volds- og lømmelpakker. Dette sammen med mindre brug af prøveløsladelse har ført til flere fanger. Fra ca. 3.500 i år 2000 til ca. 4.500 i dag. Der er netop forhandlet en ny aftale om kriminalforsorgen med 200 nye celler. Fængselsregimet er ligeledes blevet strengere i de senere år. Det er blevet sværere at få orlov, og der er indført en række begrænsninger på udfoldelsesmulighederne i fængslet. Fængslet skal være et "træls sted at være", understreger Tom Behnke, de konservatives retspolitiske ordfører.³⁾

I de seneste måneder har der i medierne været en debat om narkotika i fængslerne. Politikere og store dele af befolkningen er uforstående overfor, at der er så relativ let adgang til narko i selv lukkede fængsler. Mere visitation og "nul-tolerance" overfor indsmugling er også del af den nye aftale om kriminalforsorgen. Men grundigere visitation vil blot flytte mere narko fra lommerne til endetarm og skede. Hvis der skal sættes effektivt ind overfor disse indsmuglingsformer, er der to muligheder.

1) Stop for besøg med fysisk kontakt og ingen

Vridsløse: Kropsvisitation før og efter besøg.
Foto fra "Livet bag tremmerne", Krim.

udgang og orlov fra fængslet. 2) rectal/vaginal undersøgelse af fanger efter besøg og udgang fra fængslet. (Det vil betyde mange hundrede undersøgelser hver dag). Begge tiltag vil skabe problemer i forhold til konventionerne om menneskerettigheder, udover det vil skabe voldsomme konflikter mellem fanger og fængselsbetjente. Alene jobopslaget til lægen, der skal foretage "visitationerne" vil være en svær opgave for personaleafdelingen i Kriminalforsorgen.

Langt over halvdelen af fangerne i danske fængsler har alvorlige misbrugsproblemer, derfor er der så meget narko i fængslerne. Jeg har vanskeligt ved at se anden vej fremad end behandling. Forbud og straf har bragt dem i fængsel. Mere forbud og straf i fængslet bringer dem ikke på ret køl. Det skaber blot et fængselsmiljø, som er mere opslidende.

Et andet forhold, i samme boldgade, som bogen bringer frem, er adgang til mobiltelefon og computer i fængsler. I det sidste årti er denne form for teknologi blevet en vigtig del ikke bare af almindelig kommunikation, men af vores sociale liv i almindelighed. Men er stadig "no go" i de lukkede fængsler. Der er ingen tvivl om, at dette forhold har øget forskellen mellem livet uden og inden for muren betragteligt. Argumentet mod mobiltelefoner i fængslerne er trusler mod ofre og

styring af fortsat kriminalitet via telefonen.

Forfatterne skriver imidlertid:

"Spørgsmålet er dog, om det i virkeligheden ikke er restriktive retsfølelshensyn, som vejer tungest for politikerne (jvfr.: "Fængslet skal være et trøls sted at være"). Det er svært at se, at sikkerhedshensyn kan have en sådan styrke, at det sagligt kan begrunde et så stærkt indgreb i forhold til normaltillværelsen, når de indsatte i øvrigt har uensureret adgang til kommunikation med omverdenen via brevveksling, besøg og udgang." (s.177)

USA er stadig langt "foran", hvad angår fængselsregimer. Tillad mig at bringe et kuriøst, men alligevel sigende eksempel fra USA's strafepolitik fra bogen:

"I nogle fængsler i USA har man opfundet en udspekuleret form for disciplinærstraf, som består i at servere den indsatte daglige kost i form af et "food loaf". En sådan "ret" tilberedes, ved at samtlige ingredienser, som hører til dagens måltider, røres sammen og sættes i ovnen, hvorefter det serveres som et højest uappetitligt måltid for den indsatte. Der er i tidens løb ført utallige retssager rejst af indsatte med påstand om, at servering af food loaf som disciplinærmiddel krænker det 8. forfatningstillæg, som forbyder "cruel and unusual punishment". Sædvanligvis afvises denne påstand af retten med den begrundelse, at "retten" indeholder alle de næringsstoffer, som den indsatte skal have." (s.117)

DE NEDSENDTE

Et helt specifikt menneskerettighedsproblem i danske fængsler er de grønlandske fanger i Anstalten ved Herstedvester. Da der ikke er lukkede fængsler i Grønland, blev der i 1979 skabt hjemmel i den grønlandske kriminallov til at dømme til anbringelse i Anstalten ved Herstedvester. Omkring 120 grønlandere har siden været dømt til oftest tidsubestemt anbringelse. For tiden sidder der 19 grønlandere i afdelingen. Den, der har siddet længst, afsoner år 39, ingen dansker har siddet i fængsel så længe.

FNs principper for beskyttelse af fanger og De Europæiske Fængselsregler anbefaler, at de indsatte så vidt muligt anbringes rimelig tæt på deres hjem, familie og venner. Det er således nærliggende at mene, at det er en krænkelse af menneskerettighederne, når grønlandere efter

grønlandsk kriminallov dømmes til anbringelse i Anstalten ved Herstedvester flere tusinde kilometer væk fra familien i et land med en anden kultur og sprog.

Mærkelig nok har ingen endnu indbragt dette forhold for Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, men Thorkild Høyer, der er advokat for en grønlandsk fange i Herstedvester, har i år anmodet om, at sagen kommer for Højesteret, og de er klar til at gå videre til Strasbourg.⁴⁾

Retsvæsnets i Grønland hører under den danske stat. Der er afsat midler til opførelse af et lukket fængsel ved Nuuk, som vil kunne huse fangerne i Herstedvester, og arkitekttegninger og byggegrund er klar, men indtil videre er byggeriet ikke gået igang.⁵⁾

“BØRNEFÆNGSLER”

Et andet specifikt problem er den stigende brug af surrogat fængsling af børn og unge (14-17-årige). FNs børnekonvention fastslår, at fængsling af under 18-årige skal være en ”sidste udvej”. I 2009 var det gennemsnitlige belæg af mindreårige varetægtsarrestanter 15 i kriminalforsorgens fængsler og 104 i ”de særlig sikrede institutioner”. En af slagsen ligger i det gamle Sundholm omgivet af høje hegn og masser af pigtråd. Forfatterne skriver angående disse institutioner:

”Vilkårene i de socialpædagogiske institutioner og opholdssteder forudsætter at være mere skånsom, over for de mindreårige varetægtsfængslede og afsonere end vilkårene i fængsler og arresthuse.

Der er dog ingen garanti for skånsomheden, idet de regler, som regulerer vilkårene i de sociale institutioner, giver langt friere spillerum for den enkelte institutions ledelse end tilsvarende i Kriminalforsorgens institutioner. Nogle steder opererer man efter pædagogiske principper, som kan indebære restriktioner og indgreb, som ville være utilladelige i fængsler og arresthuse, og som kan nærme sig tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling.” (s. 237)⁶⁾

FREMTIDIGE UDFORDRINGER

I deres perspektivering vender forfatterne tilbage til den manglende adgang til kommunikationsteknologi i fængslerne. Det strider i stigen-

de grad mod det normalitetshensyn, som er en central del af kriminalforsorgens officielle principprogram, at afskære fangerne fra mobiltelefon og internet.

Hvis resocialisering stadig er et tema under straffuldbyrdelse, så er mobiltelefon, mails og nettet kontakten til børn og familie, og videre til uddannelse, kommune, boligventelister, foreninger og information i det hele taget. I forfatternes afsluttende afsnit hedder det:

”Der er næppe tvivl om, at frihedsstraf i endnu højere grad end tidligere vil kunne medvirke til at marginalisere kriminelle, belastede og sårbare grupper i samfundet, hvis de holdes udenfor de helt centrale dele af samfundslivet, der bygger på moderne kommunikationsteknologi, som er hovedingrediensen i mange menneskers daglige sociale aktiviteter, arbejdsliv (eller arbejdssøgning), og kommunikation med omverdenen.” (s. 294)

Det er imidlertid svært at se, hvordan denne udfordring skal kunne løses indenfor den herskende straffepopulistiske stemning. Et øget antal scanere, der kan finde indsmuglede mobiltelefoner, er en del af den nye pakke om kriminalforsorgen.

Noter:

1. Se f.eks. Information 20.3.2012. ”Danmark udleverer fanger til afghansk torturfængsel.”
2. Se f.eks. Information 13.3.2012 s. 7, ”Danmark behøver ikke at samarbejde med torturstater.”
3. MF Tom Behnke, jf. www.dr.dk/Nyheder/indland/2011/04/20/222407.htm
4. Information 20.10.12.
5. En anden særlig gruppe, der kan være problematisk i en menneskerettighedssammenhæng, er ”administrativ frihedsberøvelse af asylansøgere”. Denne problematik har forfatterne imidlertid bevidst fravalgt at behandle, fordi den ”den rejser mange spørgsmål og kræver en selvstændig belysning” (s. 19)
6. Se endvidere H.J. Engbo: ”Tugtelsespædagogik eller straf”, kronik i Politiken 29.11 2008.